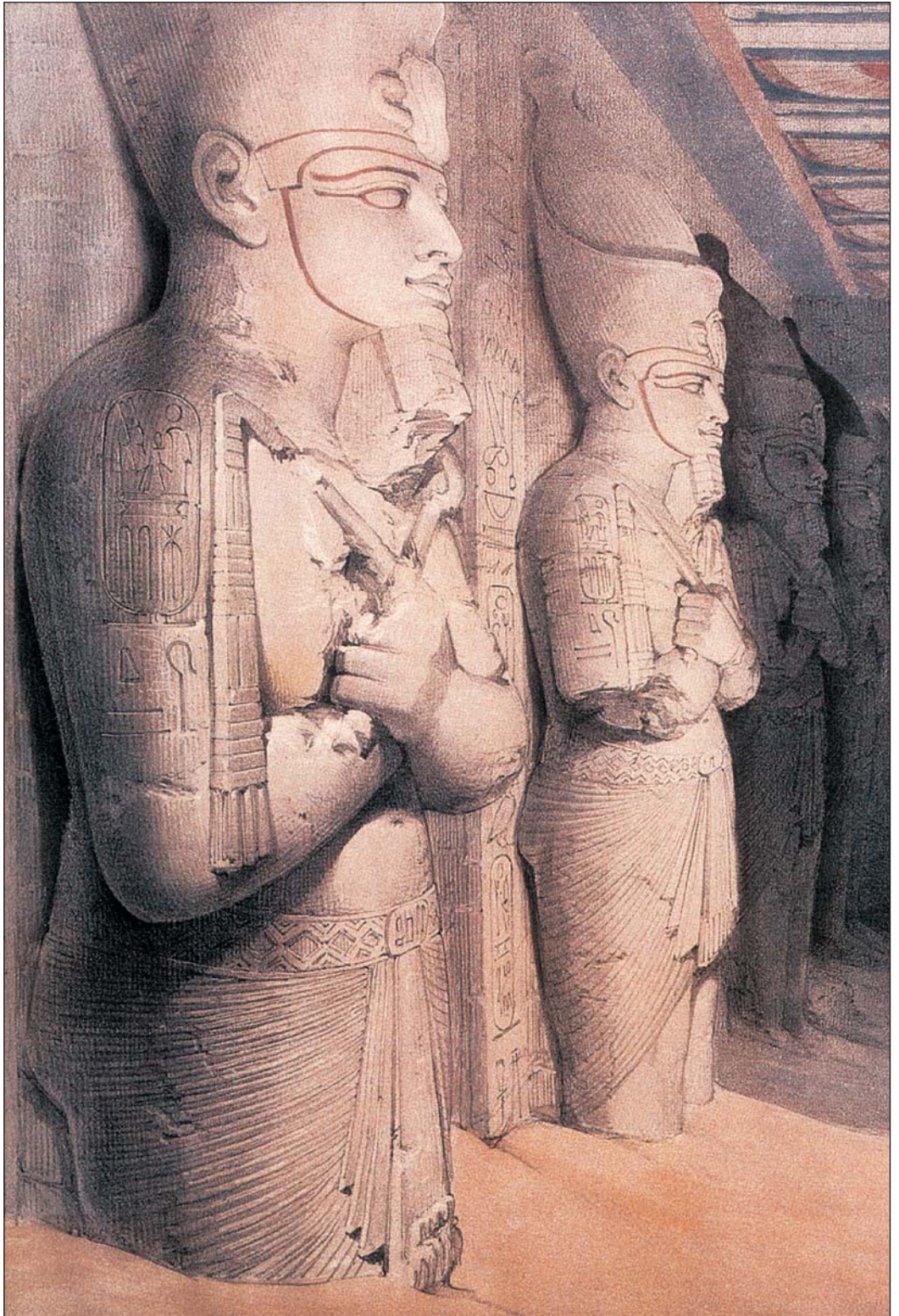

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

ZA SIEDMIMI
DIVMI SVETA

VOJTECH ZAMAROVSKÝ
ZA SIEDMIMI
DIVMI SVETA

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

ZA SIEDMIMI DIVMI SVETA

© Vojtech Zamarovský 1976, 2003
Illustrations © Otakar Pok
Design © Ľubomír Mika 2003
Slovak edition © Perfekt 2003

Vojtech Zamarovský
ZA SIEDMIMI DIVMI SVETA

Odborný konzultant a autor obrazového scenára
Doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.
Autori fotografií Dr. Peter Zamarovský a archív
Autorka ilustrácií Dana Chvalovská
Grafická úprava Ľubomír Mika

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, 811 05 Bratislava,
ako svoju 549. publikáciu.

Zodpovedná redaktorka Elena Linzbothová
Jazyková redaktorka Mgr. Andrea Stúpalová

Sadzba a zalomenie Alias Press, Bratislava
Vytlačila Tlačiareň P+M, Turany

ISBN 978-80-8046-456-1

OBSAH

VOJTECH
ZAMAROVSKÝ

ZA SIEDMIMI
DIVMI SVETA

ÚVODOM 7

1. EGYPTSKÉ PYRAMÍDY 13

Prvý div sveta: čísla a dojmy. Napoleon, mameluci a objavenie Egypta. Vedec-ky neriešiteľný problém a mladý Champollion. Prieskumníci v hĺbkach vekov. Egyptský dejepis. Bohovia, múmie a večný život. Veľká pyramída: ako ju postavili, čo stála? Lupiči a učenci v kráľovských hrobkách. „Srdce Egypta“

2. SEMIRAMIDINE VISUTÉ ZÁHRADY 65

Druhý div sveta a tri hviezdičky. Archeológovia medzi dvoma riekami. Záhada klinového písma. Päťtisícročné dejiny Mezopotámie. Herodotos a Koldewey v Babylone. Mesto zvané „pupok sveta“. Veža, čo sa mala nebies dotýkať. Semiramis: rozprávka a skutočnosť. „Babylon v nás“

3. ARTEMIDIN CHRÁM V EFEZE 107

Tretí div sveta: príbytok bohov a hadov. Gréci v Malej Ázii, čiže Efez od Androkla po Atatürka. Exkurz o slávnych mužoch a stratenom filozofic-kom spise. „Panenská bohyňa“. Staviteľia a ničitelia chrámu. Architekt J. T. Wood. „Nesmrtelné sa stáva smrteľným, smrteľné nesmrteľným“

4. FEIDIOV ZEUS V OLYMPII 133

Jediný div sveta stvorený jediným človekom. „Ak si nevidel Atény...“ Náš cieľ: Olympia. Curtiusov rýľ a Coubertinovo srdce. Kalokagatia, čiže o olympijských hrách a ideáloch. Vystúpil Feidias na Olymp? Pravdivosť Galenovej tézy i antitézy

5. MAUZÓLEUM V HALIKARNASE 169

Prvé mauzóleum. Svet Dórov a labyrint na ostrove záhad. Bodrum, pred-tým Halikarnas. Dejiny, ktoré už Herodotos nenapísal. Pomník veľkej lás-ky a sochári na štyroch stranách sveta. Newtonov objav a päťdesiatje-den rekonštrukcii

6. RODOSKÝ KOLOS	187
Socha, ktorú zem neuniesla. Výlet do pätnásteho storočia, tentoraz bez pána Broučka. Rodos križiacky, Rodos grécky. Historka o tajne otvorenej bráne. Učenci, umelci a spory okolo Laokoóna. Kolos na kovových nohách – a jeho pád	
7. MAJÁK NA OSTROVE FARE	211
Siedmy div sveta. „Mesto, ktoré je a ešte nie je v Egypte“. Vzorná projekčná kancelária architekta Deinokrata. Ptolemaiiovská Alexandria. História jedného kanála. Najväčší maják sveta a všetkých čias. Divy, ktorým sa nedivíme...	
ZÁVEROM	233
Prehľad literatúry	234
Poznámky a vysvetlivky	238
Prehľad dejín starovekého Egypta, Mezopotámie a Grécka	263
Záverečná poznámka	277

ÚVODOM

VOJTECH
ZAMAROVSKÝ

ZA SIEDMIMI
DIVMI SVETA

Úvod je vraj najnudnejšia časť každej knihy – napriek tomu prosím čitateľa, aby ho tentoraz nepreskočil.

Naša cesta za siedmimi divmi sveta vedie totiž nielen do ďalekých krajín, ale hlavne do ďalekých čias. Je preto dvojnásobne potrebné, aby sme sa na ňu pripravili. A najmä, aby sme sa zoznámili s ľuďmi, ktorí nás budú sprevádzať. Skúsený cestovateľ vie, že čas, ktorý venuje príprave na cestu, sa mu bohato vráti za cesty.

Máme pred sebou dvadsaťpäťtisíc kilometrov: palmovými hájmi na brehoch Nílu i výstavnými sálami parížskeho Louvru, prašnou púšťou Mezopotámie i modrými vlnami Egejského mora, pod slnkom Helady i v pološere Britského múzea. Navštívime mŕtve mestá v Anatólii i v metropolách nad Tiberom a Sprévu, zostúpime do dusných chodieb Veľkej pyramídy a vystúpime na pahorok nad troskami Ninive, prebehneme sa po štádióne v Olympii a prejdeme sa po prístave galér rodoských rytierov, posedíme si na aténskej Akropole i pri čiernych vodách Babylonu...

Nebude to cesta po vyšliapanej turistickej trase: neraz z nej odbočíme, aby sme navštívili ríše, ktoré boli už mŕtve, keď sa náš kalendár ešte ani nezrodil. Vyberieme sa do fantastických palácov a chrámov, ktoré boli pred tisícročiami zničené, pred stáročiami zabudnuté a pred niekoľkými desaťročiami opäť objavené. Vyhľadáme v týchto zmiznutých svetoch pozostatky najväčších umeleckých a technických diel, ktoré starovek nazval divmi sveta, vypátrame o nich

všetko, čo sa o nich vypátrať dá, a pokúsime sa ich vzkriesiť v ich veľkoleposti a sláve. No nielen to: vypravíme sa po stopách mužov, ktorí odkryli tieto svety, tieto stavby, tieto divy a ich tajomstvá. Pochybuje niekto, že táto cesta bude napínavá, vzrušujúca, dobrodružná?

Do hĺbok minulosti vedú obvykle vedecké knihy; mojou snahou však bolo napísať knihu na čítanie. Usiloval som sa v nej spojiť vedeckú presnosť s čitateľnosťou. Nič som si v nej nevymyslel: uvádzam len to, čo je bezpečne preverené. To platí o histórii aj o historikách, o faktoch i faktických zážitkoch. Ak sa na niektorých miestach prepletajú poznatky s dohadmi a skutočnosť s bájami, čitateľ vždy jasne rozozná, kde je medzi nimi hranica. Nikde nevyužívam básnickú slobodu na nepresnosť alebo zveličovanie. Z prostého dôvodu: pri tejto ceste to nie je potrebné.

Je však už načase odpovedať na otázku, ktorú si čitateľ položil, keď videl titul tejto knihy. „Za sedem divov sveta,“ píše sa takmer doslovne vo všetkých náučných slovníkoch, „sa považujú diela, ktoré svojou technickou alebo umeleckou veľkoleposťou budili obdiv staroveku. Sú to: 1. egyptské pyramídy, 2. Semiramidine visuté záhrady, 3. Artemidin chrám v Efeze, 4. Diova socha v Olympii, 5. mauzóleum v Halikarnase, 6. Rodoský kolos, 7. maják na ostrove Fare.“ V dôkladnejších býva ešte poznámka, že tieto diela takto zoradil a podrobne opísal Filón.

Teraz teda už presne vieme, kam sa vypravíme a kto bude naším sprievodcom. – Skutočne?

Keď chceme v cudzom meste zistiť adresu nejakého človeka, pozrieme sa do telefónneho zoznamu. Keď hľadáme niekoho v staroveku, poslúžime si *Realencyklopédiou*, Paulyho-Wisowova, ktorej prvý zväzok vyšiel roku 1894 a posledný roku 1966. Filóna tam, pochopiteľne, nájdeme, a nie jedného, ale skoro ako Nowakov vo Viedni či Kováčsov v Budapešti. Lenže práve ten Filón, ktorého chceme požiadať, aby nám bol sprievodcom, má tam adresu troška nepresnú.

Plným menom sa volal Filón Byzantský a vieme o ňom zo všetkých Filónov najmenej. Podľa priezviska sa dá súdiť, že sa narodil v Byzante alebo tam pôsobil. Kedy sa narodil, kedy zomrel, ako vyzeral, čím sa živil, to všetko nevieme a asi sa nikdy nedozvieme. Zdá sa, že žil pred vládou Konštantína Veľkého (306 – 337 n. l.), a teda pred prenesením cisárskeho sídla z Ríma do Byzantu (premenovaného vtedy na Konštantínopol a neskôr na Istanbul, po našom Carigrad). Niektorí bádatelia ho však zaraďujú do doby neskoršej. Bezpečne o ňom vieme, že sa pod jeho menom zachovala útla – asi dvanásťstránková – knižka *O siedmich divoch sveta*. Z tejto knižky sa o ňom ešte dozvedáme, že ani jeden z opísaných siedmich divov na vlastné oči nevidel. Písal teda len o tom, čo poznal z druhej ruky. Ale to robia niektorí spisovatelia aj dnes.

Nečudo, že pri týchto nedostatkoch v životopisných údajoch si ho mnohí spisovatelia mýlili s iným Filónom, taktiež Byzantským, ktorý žil v 2. storočí pred n. l. Bol to matematik a vymýšľal vojnové stroje, čo bývalo, a niekde dosiaľ je, celkom výnosné zamestnanie. Týchto dvoch Filónov si po prvý raz poplietol, ako sa zdá, prvý novoveký prekladateľ knižky *O siedmich divoch sveta* do latinčiny, Francúz D. S. Boessius, ktorý objavil jej grécky originál roku 1640 vo Vatikánskej knižnici. A keďže sa v literatúre nič neutrhuje tak húževnato ako omyl, tradovalo sa to až do počiatku deväťnásteho storočia. Jasno do toho vniesol až Švajčiar J. C. Orelli, ktorý po

prvý raz vydal Filónovu knižku tlačou roku 1816.

Náš Filón (s tým druhým sa už rozlúčime) uvádza však trochu iné divy sveta, aké by uviedol, keby sa pozrel do moderného náučného slovníka. Maják na ostrove Fare očividne za div sveta neuznáva, zato však sú v jeho zozname „babilonské hradby“. Pritom sa z jeho knižky nič nedozvedáme o mauzóleu v Halikarnase, lebo táto kapitola sa aj s časťou opisu Artemidinho chrámu stratila. To, že svoje divy uvádza v inom poradí ako náučné slovníky, je nám vcelku ľahostajné. Nejde tu predsa o lgovú tabuľku.

Pretože náš Filón videl divy sveta len svojím duševným zrakom („vďaka vzdelaniu, ktoré zbavuje ľudí nevyhnutnosti cestovať“ a umožňuje im poznať slávne a pozoruhodné veci doma z kníh“), iste urobíme dobre, keď sa nezveríme výhradne jeho vedeniu. Tým skôr, že „vo svojom spisku často preháňa“, ako píše J. C. Orelli, „a divy, o ktorých čitateľom rozpráva, skôr zveľičuje a vychvaľuje, než verne opisuje“. Musíme sa preto obrátiť na ich presné opisy u Herodota, Strabóna, Diodóra, Plínia Staršieho, Pausania a niektorých iných antických autorov. A okrem nich s rovnakou dôverou aj na moderných archeológov.

Herodota nazval Cicero „otcom dejepisu“, a tento titul mu už ostal. Je to skutočne prvý dejepisec v dejinách ľudstva; pred ním boli len kronikári. Narodil sa okolo roku 484 pred n. l. v Halikarnase na maloázijskom pobreží a zomrel dakedy po roku 430 pred n. l. v juhoitalských Túriach. Jeho matka bola Grékyňa, otec pogrécťený Kár a strýc nie bezvýznamný básnik. V mladosti sa zúčastnil na politickom živote a bojoval na strane demokratov proti tyranii; jediné, čo dosiahol, boli trpké skúsenosti a vyhnanstvo. Dal sa teda na cestovanie a nejaký čas aj obchodoval. Obchodovanie ho však zrejme nebavilo: zaujímal ho to, čomu Gréci hovoria *théoría* a čo v pôvodnom zmysle znamená „poznávanie“. Precestoval obrovský kus sveta (dokonca i na naše meradlá) a všade sa zaoberal touto „teóriou“: poznával krajiny, mestá, ľudí a poznával sa všetko, čo sa dozvedel o ich dejinách. Nakoniec z toho vznik-

lo deväť kníh *Dejín*, „aby časom neupadlo do zabudnutia, čo sa na svete prihodilo“. V prvej knihe hovorí o starých Lýdoch, Médoch, Peržanoch a o najstarších dejinách Grékov; najväčšmi nás z nej budú zaujímať kapitoly o Babylone a malázijskom Grécku. V druhej sa zaoberá Egyptom a pri našej púti na brehoch Nílu ju budeme mať stále vo vrecku. V tretej opisuje Indiu a Arábiu, vo štvrtej hovorí o starých Skýtoch (a zaznamenáva prvé správy, ktoré sa možno vzťahujú na Slovanov). V ďalších piatich opisuje grécko-perzské vojny; budeme z nich neraz citovať. Nielen preto, že Herodotove *Dejiny* sú dodnes cenným historickým prameňom, ale i preto, že miesta, ktoré majú vyslovene beletristický ráz, sa čítajú s pôžitkom.

Druhým takýmto obdivuhodným starovekým cestovateľom je „otec zemepisu“ Strabón (64 pred n. l. – 19. n. l.). Narodil sa v gréckej osade Amasei pri Čiernom mori, mladosť využil na dokonalé vzdelanie, a aby si ho rozšíril, vybral sa na cesty. Precestoval „celý známy svet“ a svoje skúsenosti spísal do sedemnástich kníh *Zemepisu*. Že bol dobrým pozorovateľom, môžeme si ľahko overiť napríklad na jeho opisoch podunajských krajín. Na našej ceste náš však najväčšmi budú zaujímať jeho správy o Egypte a Mezopotámii a záznamy niektorých legend, napríklad o Ninovi a Semiramide. Dáme sa ním sprevádzať aj po starovekom Rodose.

Diodóros Sicílsky, náš tretí sprievodca, je vážny historik, čo dokazuje aj v najzábavnejších historikách. Z jeho štyridsatštväzkovej *Dejepisnej knižnice* sa nám zachovalo okrem zlomkov len desať kníh. Pre našu cestu majú z nich najväčší význam kapitoly o Grécku, Egypte a Babylone, a to najmä v tých častiach, kde neodpisuje z Herodota, alebo, naopak, odpisuje zo strateného spisu Ktesia Knidského, historika a lekára perzského kráľa Artaxerxa II. Údaje o jeho narodení a smrti poznáme len približne; žil asi v rokoch 80 – 29 pred n. l. Narodil sa v meste Agyriu, čiže Agire na Sicílii, ktoré sa ináč ničím nevyznačuje.

Plínius Starší (23 – 79 n. l.) je známy hlavne ako autor tridsaťsedemzväzkového diela *Historia naturalis*,

ktoré lepšie než jeho názov („Prírodné dejiny“) charakterizuje staroveká prezývka: „skutočný sklad ľudských vedomostí“. Zostavil ho vyše z 20 000 výpiskov takmer z 2000 spisov 475 rôznych spisovateľov. Bol jedným z najplodnejších a najvšestrannejších rímskych autorov. Zaujímal sa o zemepis, mineralógiu, botaniku, zoológiu, agronómiu, medicínu, históriu, politiku, vojenstvo a umenie. Pre nás má najväčší význam jeho záujem o dejiny umenia: v 33. až 36. knihe zaznamenal správy a posudky o divoch sveta. Ale aj ináč bol to muž nadmieru pozoruhodný. Životnú a literárnu kariéru začal ako dôstojník v Galii (dnešnom Francúzsku) a ako autor spisu o výcviku jazdy. Súčasníci tvrdia, že neprepásol jediný okamih, aby sa nevzdelával. Dokonca aj keď sa dal niesť do senátu, kráľal vedľa jeho nosidiel otrok, ktorý mu predčítal z nejakého zvitku; dával si predčítať, aj keď ležal v kúpeli, a vždy mal poruke pisára, ktorý zaznamenával, čo stálo za zaznamenanie. Ostatne, táto jeho túžba po vedomostiach sa mu stala osudnou: 24. augusta roku 79 (kotvil vtedy ako veliteľ rímskeho loďstva neďaleko Neapola) sa rozhodol pozrieť zblízka, ako vyzerá soptiaci Vezuv. Otrávený sírovými výparmi potom zomrel.

Posledný antický sprievodca, ktorého nám odporúčal Orelli, je opäť Grék: Pausanias. Žil v 2. storočí n. l., napísal *Putovanie po Helade* a až do sklonku devätnásteho storočia mal nezávideniahodný osud. Vedci ho nebrali vážne; vyčítali mu nedostatok objektívnosti. Tak vášnivo totiž vyzdvihoval niekdajšiu grécku veľkosť, že vo svojej knihe nezaznamenal ani jednu rímsku stavbu. Nič rímske, čo pripomínalo porobu jeho národa, preňho jednoducho neexistovalo. Mnohí sa preto domnievali, že opisované miesta vôbec nenavštívil. Serióznosť jeho práce obhájil až Heinrich Schliemann, slávny objaviteľ Tróje, keď roku 1876 vykopal v Mykénach, a to práve na základe jeho údajov, „hrobku kráľa Agamemnóna“. (Ako sa neskôr zistilo, nebola to však hrobka tohto legendárneho veliteľa gréckych vojsk pred Trójou, ale mykénskeho kráľa, ktorý vládol o niekoľko storočí prv.) Dnes

však berú vedci Pausania vážne a budeme ho brať vážne i my.

Kto sú tí „iní antickí spisovatelia“, ktorých Orelli neuvádza? Patria medzi nich nielen slávní a známi, ale aj takmer už zabudnutí autori, ich mená nám mnoho nehovoria. Vyberieme z nich však len tých, čo nás povedú k iným divom sveta než Filón. A všetky ich údaje si opäť preveríme poznatkami moderných bádateľov.

Už Pausanias povyšuje hradby v Tiryne na div sveta; opevnenie tohto Heraklovho sídla pri Argolskom zálive je z takých obrovských kvádrov, že povesti pripisujú ich privlečenie jednookým obrom Kyklopom. Herodotos zahrňuje medzi divy sveta aj babylonskú vežu, most cez rieku Eufrat v Babylone a labyrint vo Fajjúmskej oáze v Egypte. Rímsky básnik Martialis, ktorý napísal o divoch sveta jeden zo svojich epigramov, považuje za prvý z nich rímske Koloseum. Hyginus, bývalý otrok cisára Augusta a potom jeho knihovník, prispieva do zoznamu divov sveta palácom perzského kráľa Kýra v Ekbatane (dnešnom Hamadáne v Iráne); počíta ho medzi divy sveta aj rímsky spisovateľ Vibius Sequester. Lucius Ampellius, zemepisec a dejepisec zo 4. storočia n. l., zaznamenáva dokonca sedemkrát sedem, t. j. štyridsaťdeväť divov sveta, medzi nimi i ropné pramene v Iraku alebo Iráne. A tak by sme mohli pokračovať – z dosiaľ neuvedených divov sveta by sa nám najčastejšie zjavil Minoov labyrint na Kréte, Hadriánov náhrobok v Ríme (dnešný Anjelský hrad), rímsky Kapitol, aténska Akropolis a Diov oltár v maloázjskom Pergame.

Poslednými autormi z prvého tisícročia, ktorí sa zaoberali divmi sveta, boli dvaja mnísi; bývalý minister cisára Teodoricha Cassiodorus (490 – 583) a anglosaský historik Beda (673 – 735). Orelli sa však domnieva, že Bedovi sa spis o divoch sveta pripisuje neprávom, lebo „je to hlúpa knižka veľmi neobratného človeka“, a Beda bol, „aj keď zo stredoveku, predsa len človek učený, a nie nevzdelaný“. Jeden div sveta z tejto knižky by boli ocenili vlády koloniálnych mocností: „rímsky Kapitol so sochami jednotlivých porobených

národov, na ktorých sú zvončeky, a keď sa niektorý z týchto národov vzbúri, zvonček na jeho soche samostatne zazvoni“.

Po Bedovej smrti tisíc ráz dozrelo obilie, stovky kráľov sa vymenili na trónoch a milióny ľudí padli za obeť čiernej moru a vojnám, kým zašli tiene stredoveku a vznikla prvá novoveká práca o starovekých divoch sveta. Jej autorom bol francúzsky filológ a archeológ Bernard de Montfaucon (1665 – 1741). Bol to takisto mních, hoci pôvodným povoláním dôstojník, a odvážny muž. Roku 1697 sa vypravil do Talianska, kde sa ponevialil tľupy banditov, a potom do Grécka, kde vládla zvoľa tureckých pašov. Z toho, čo videl a našiel, vzniklo po dvadsaťročnej práci desiatzväzkové dielo *Antika vysvetlená a ukázaná v obrazoch* (1717). Pre nás má však väčší význam jeho *Taliansky denník*. V 20. kapitole tohto spisu je totiž nový zoznam divov sveta, zostavený na základe antických prameňov: 1. egyptské Téby, 2. babylonské hradby, 3. halikarnaské mauzóleum, 4. pyramídy pri Níle, 5. rodoský kolos, 6. rímsky Kapitol a 7. Hadriánov náhrobok.

Po Montfauconovi prišiel už moderný encyklopedista, ktorý zostavil sedem divov sveta tak, ako sme ich na začiatku citovali. A v tejto zostave, pripisovanej Filónovi, prechádzali potom z jedného náučného slovníka do druhého, stadiaľ do učebníc, krížovkárske príručiek i do poznámok a vysvetliviek na konci románov.

A keďže vo vedomí moderného človeka žijú tieto divy tak, ako ich uzákonili náučné slovníky, niet dôvodu, aby ich zoznam nebol tematickým plánom našej cesty. Neobmedzíme sa, pravda, len na ne, ale všimneme si aspoň letmo aj ostatné neoficiálne divy sveta. A hoci „ich krása sa podobá slnku, ktoré svojou žiarou oslepuje tak, že nedovoľuje vidieť iné veci“, ako hovorí Filón, budeme sa s chuťou pozerat' aj na svet okolo nich.

Napokon však ešte otázka: máme sa vôbec vybrať na túto cestu? Nebude to vyzerat' ako útek do minulosti – v čase, keď sa právom žiada, aby spisovateľ vodil čitateľa hlavne po svete

prítomnosti a hľadal s ním cesty do budúcnosti?

Cesta za siedmimi divmi sveta nie je skutočne „súčasná“ ani svojou tematikou, ani problematikou. Nie je „aktuálna“ ani tým, že vedie do krajín, o ktorých sa v súčasnosti mnoho píše a hovorí. Vedie úmyselne do dávnych čias, do hĺbok dávnych kultúr. Naša spoločnosť predsa nezatvára staré kultúry len do učebníc dejepisu. Cení si ich veľkosť, váži si ich výtvy a považuje ich za neodmysliteľnú súčasť svojho dedičstva: vie, že ak stojí vyššie, je to aj preto, že stojí na plečiach obrov. Veď bez antickej kultúry by nebolo ani modernej Európy. Jej najväčšie výtvy sú pre nás v istom zmysle normou na napodobňovanie a prekonávanie. Preto azda nebude zbytočné, keď sa pozrieme dnešnými očami na diela, ktoré svet antiky považoval za najväčšie výtvy ľudského umu a rúk. A nebude to hádam zbytočné ani preto, že čitateľ sa nie-

kedy celkom rád vypraví do oblastí, kam by sa ináč dostal len cez barikádu ťažko prístupných vedeckých kníh.

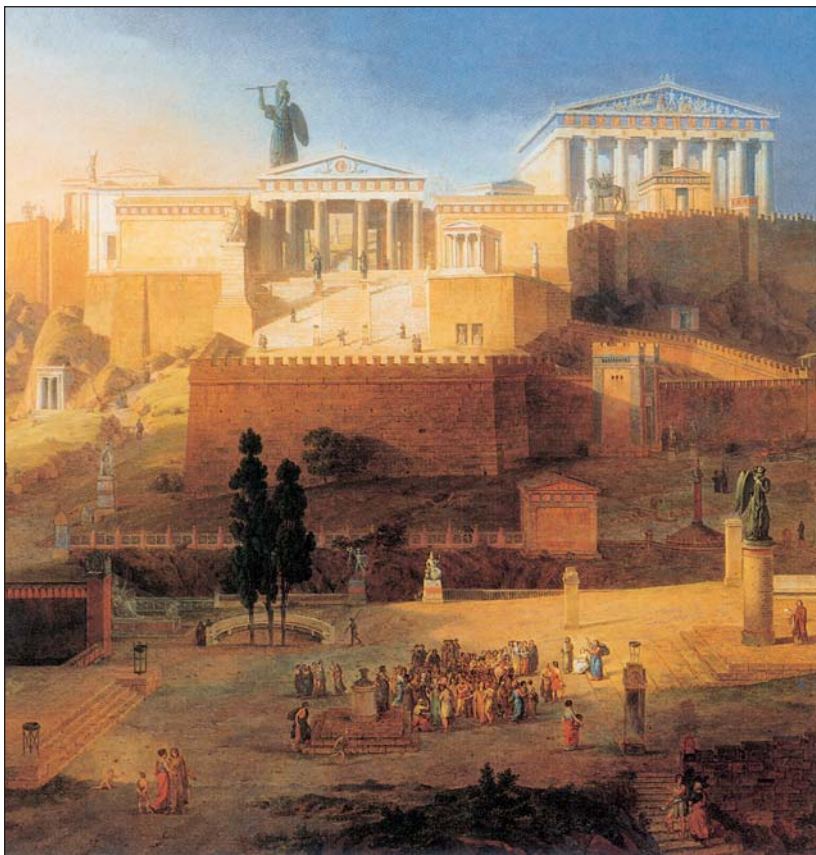
Ako každý cestopis, je aj táto kniha doplnená dokumentárnymi fotografiami, mapami a kresbami. Pripojené sú k nej aj vysvetlivky a chronologické tabuľky, o ktorých platí rovnaký (a rovnako pochybený) predsudok ako o predslovoch. Budú užitočné najmä tomu, kto sa rozhodne používať túto knihu – napriek jej čitateľskému zameraniu – ako orientačnú pomôcku k dejinám troch hlavných kultúrnych oblastí starého sveta: egyptskej, mezopotámskej a gréckej.

A teraz si už obujme sedemmíľové čižmy a vydajme sa na cestu do krajín za siedmimi horami a siedmimi morami, o ktorých sme prvý raz počuli v rozprávkach.

Kurz: Káhira!

**VOJTECH
ZAMAROVSKÝ**

**ZA SIEDMIMI
DIVMI SVETA**

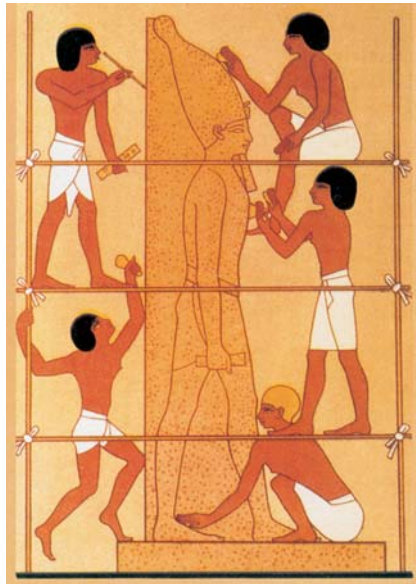

Obrazová rekonštrukcia
aténskej Akropolis so
sochou bohyně Atény

DIV PRVÝ

EGYPTSKÉ PYRAMÍDY

Prvým divom sveta sú teda egyptské pyramídy. – Prečo?

Pre svoju mohutnosť: „Vrchy kameňov postavené na vrchoch kameňov,“ hovorí Filón.

Pre svoju veľkoleposť: „Najúžasnejšia architektonická myšlienka, ktorá nemôže byť prekonaná,“ hovorí Goethe.

Pre svoju nákladnosť: „Márnivá pýcha faraónov, ktorá stála nepredstaviteľné peniaze,“ hovorí Plínius.

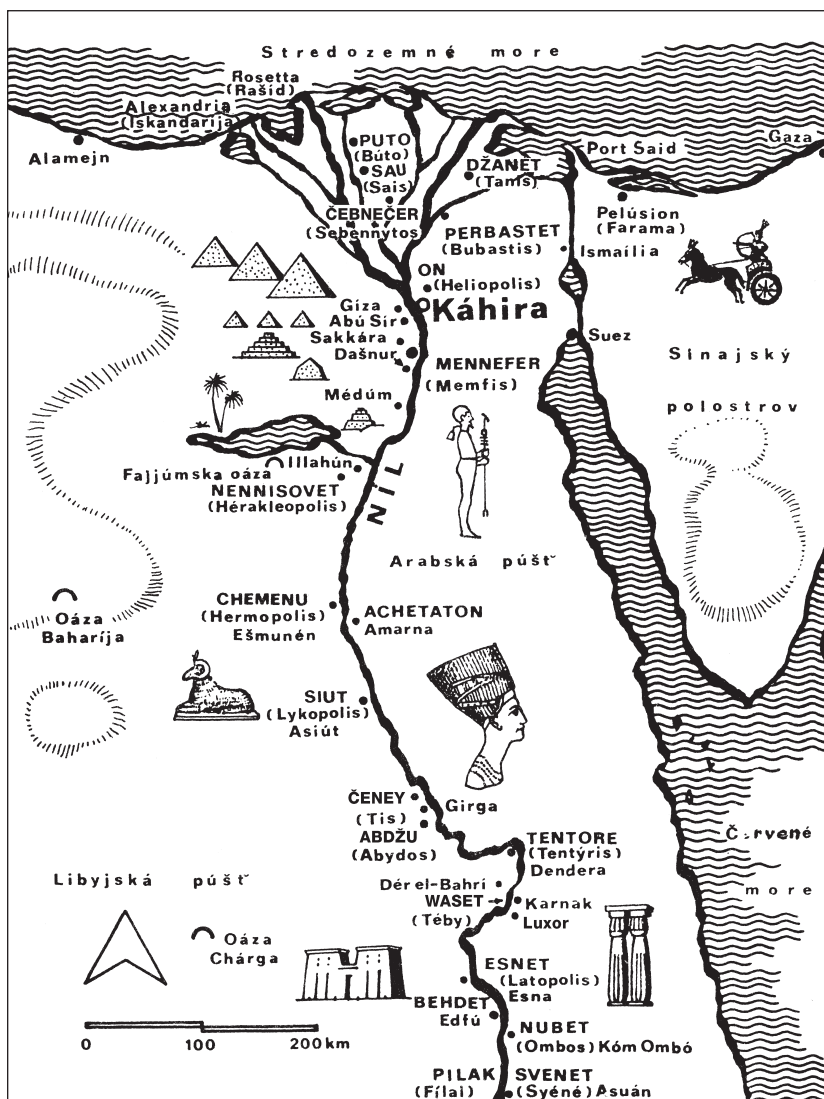
Pre svoj vek: „Všetko na svete má strach z času, ale čas má strach z pyramíd,“ hovorí arabské príslovie.

I pre vlastnosti, ktoré nemajú: „Svo-

jou polohou stravujú pyramídy svoj tieň, takže ho nevidieť,“ hovorí Hyginius a po ňom Cassiodorus.

Nebolo človeka, ktorý by sa nezačastavil pred nimi v úžase. Helikoptéru, čo sa nad nimi zavesí, aby nám poskytl pohľad, aký si nemohli dopriať ich tvorcovia, považujeme za samozrejmosť. Pre skamenenú geometriu pri Nile však nenachádzame superlatív, ktorý by vystihol náš dojem a nebol tisíc ráz opakovanou banálnosťou.

Je ich asi sedemdesiat, možno osemdesiat. Pôvodne ich bolo viac; niekto-

Mapka Egypta

DIV PRVÝ

EGYPTSKÉ PYRAMÍDY

ré podľahli zubu času, iné sa prepadli do mora púštného piesku. Ich presný počet ťažko určiť. Ešte roku 1952 objavil egyptský archeológ Mohamed Zakaria Goném dosiaľ neznámu kráľovskú pyramídu pri Sakkare, dvadsaťpäť kilometrov od Káhiry! A roku 1976 objavila expedícia bývalého Československého egyptologickeho ústavu ďalšiu pyramídu pri Abú Síre! Niektoré z týchto pyramíd sa vypínajú do výšky a iné sa krčia v nepatrných zvyškoch pri zemi na skalnatej planine, oddeľujúcej údolie životodarného Nílu od mŕtvej púšte. Sú zoradené v dĺžke takmer sto kilometrov od Káhiry k Fajjúmu ako na cvičisku, kde koná každodennú prehliadku egyptský boh slnka.

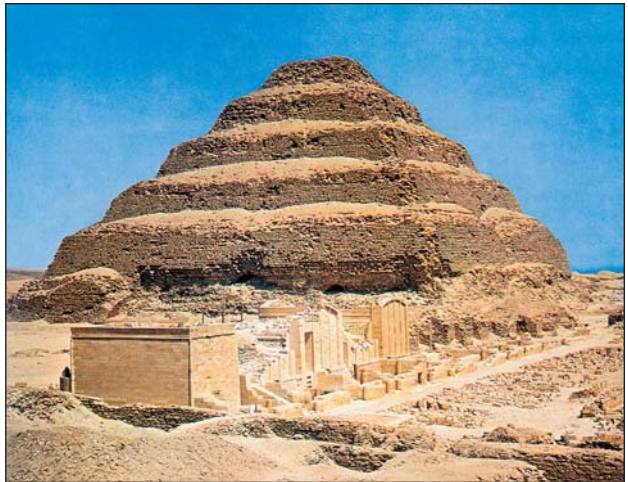
„Pyramída“ znamená v priestorovej geometrii jednoduchý ihlan. Tento názov sa niekedy odvodzuje z gréckeho slova *pyr*, ktoré znamená „oheň“ (lebo oheň plápolá tak, že utvára končitý ihlan), inokedy zo slova *pyra*, čo znamená „pohrebná hranica“, v prenesenom zmysle „hrob“ – ale aj „pšeničný koláč“, ktorý mal tvar ihlanu. V starej egyptčine máme len jedno podobné slovo: znie *pr-m-vs*, po doplnení samohlások (ktoré Egyptania nepísali) *per-em-vas*, a označuje bližšie neurčený útvar priestorovej geometrie. Možno práve ihlan, no isté to nie je. Vo svojej vlastnej reči nazývali starí Egyptania pyramídu *m-r*, resp. *mer*. Dnešní Egyptania ju nazývajú *al-háram*, v množnom čísle *al-ahrám*.

Nie všetky pyramídy sú však pravidelné ihlany. Ich najstaršou formou je „stupňovitá pyramída“ pri Sakkare, ktorú si dal postaviť kráľ Džoser. Jej rozmery sú úctyhodné: základňu tvorí obdĺžnik 125 krát 115 metrov, vysoká je asi 60 metrov. Jej vek? Archeológovia ho odhadujú na 4700 až 4800 rokov.

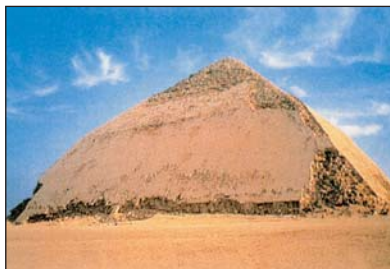
Okrem niekoľkých ďalších stupňovitých pyramíd, väčšinou nedokončených, je ešte jedna nezvyčajná pyramída pri Dašnure. Má zalomené steny a vyzereá, akoby ju staviteľia zamýšľali postaviť oveľa vyššiu, a potom – keď už dolnú tretinu dokončili – rozhodli sa skrátiť termín jej „uvedenia do prevádzky“ asi o desať rokov. Tým sa však rôznorodosť egyptských pyramíd vyčerpáva (medzi konkurenčnými v Mexiku je aj jedna kruhová) a tie,

ktoré patria medzi divy sveta, sú pravidelné štvorboké ihlany so štvorcovou základňou. Majú síce rozdielne rozmery a sklony strán, ale ináč sa navzájom podobajú ako vajce vajcu.

Filón hovorí o „pyramídach pri Memfise“ (staroegyptskom Menefere), väčšina autorov o pyramídach „vôbec“, menšina o troch pyramídach pri Gíze, a tí najprísnejší uznávajú za div sveta len „Veľkú pyramídu“ Chufuovu čiže Cheopsovu. Je asi o sto rokov mladšia než Džoserova, čiže zo začiatku 26. storočia pred n. l., ale ináč ju vo všetkom prekonáva. Dokonca aj prístupnosťou: vedie k nej dvoj-

Džoserova stupňovitá pyramída pri Sakkare pochádza asi zo začiatku 27. storočia pred n. l.

Snofruova pyramída pri Dašnure

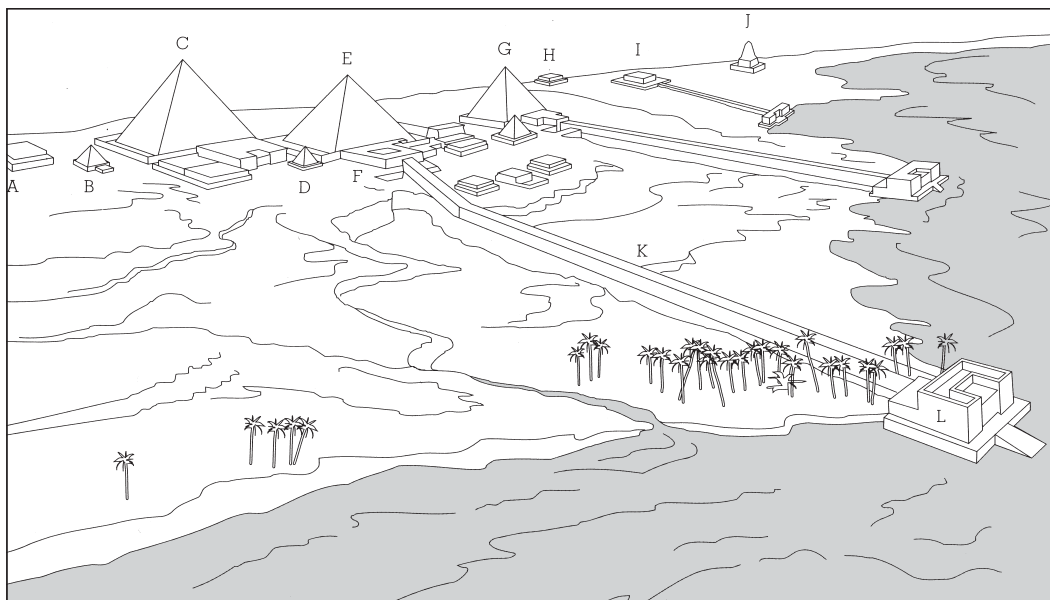
Pyramída kráľa Chufua pri Gíze. Pochádza asi z polovice 26. storočia pred n. l. a je najväčšou pyramídou v Egypte.

prúdová asfaltová cesta, lemovaná alejou paliem, a dostaneme sa k nej z centra Káhiry pohodlným autobusom. Ešte prednedávnom, keď Gíza bola samostatnou dedinou, a nie elegantným predmestím Veľkej Káhiry, chodilo sa k prvému divu sveta staromódnou električkou číslo 14 – ale časy sa menia aj v Egypte.

Z diaľky, trebárs pri pohľade z káhirskej citadely, vyzerajú pyramídy ako temné trojuholníky. Keď sa k nim však priblížime, zdá sa nám, že majú odvesny podivne roztrásené. A keď vystúpime na konečnej stanici pri hoteli *Mena-house*, nezdá sa nám už

na turistov a s divým krikom im vnučujú svoj sprievod, že ponúkajú práve tak predražené ako neplatné vstupenky, že predávajú falošné starožitnosti a šermujú pred nosom kľúčom od Veľkej pyramídy, že to tu skrátka vyzerá ako na púti, keď strážnici naháňajú zlodejov. Okamžite sa presvedčíme, že mnohé z toho stále ešte platí. Považujeme to však za miestny folk-lór, hoci trochu nežiaduci, a najdotieravejším samozvaným sprievodcom krátko a jasne vysvetlíme, že k pyramídam trafíme i bez nich.

Po tomto intermezze sa nám oči vrátia opäť k Chufuovej pyramide.

Tri najväčšie pyramídy pri Gíze

nič. Vidíme iba obrovský, nesmierny kamenný vrch: Veľkú pyramídu.

Hoci je široká, vysoká a na povrchu drapľavá, náš pohľad sklízne okamžite vedľa. Áno, tam vpravo je Rachef. Ale kde je Menkaure, tretia z veľkých pyramíd pri Gíze? Hanblivo sa skrýva za Rachefovou pyramídou a má na to dôvod: meria iba šesťdesiatdva metrov. A kde je Sfinga, neodmysliteľná štafáž zo snímok Veľkej pyramídy? Krčí sa v piesku, štvrt kilometra za jej južnou stranou. Zatiaľ ju nevidíme. Herodotos ju pred dva a pol tisícročím nevidel vôbec. Vtedy bola v piesku vyše uší.

Ale pozor: prichádzajú dragomani s cirkusovo vyparadenými ťavami. Vieme o nich z cestopisov, že sa vrhajú

Isteže sme vedeli, že je postavená z kamenných kvádrov, z ktorých opadlo obloženie už v čase, keď v Európe nestál ešte jediný kamenný dom. Ale že zúbky na jej okrají, čo poznáme z fotografií, sú vlastne obrysy viac ako metrových kvádrov, nás predsa len prekvapuje. A tieto obrovské kamenné kvádre sú na seba len tak navrhované, nespája ich nič, len vlastná hmotnosť! Vtom si pomyslíme: veď táto kamenná hora sa môže naraz zosypať, stačí, aby nejaký obor položil na ňu ruku (tvárou v tvár Veľkej pyramídy by sme sa ani zjaveniu živého Atlanta nečudovali; vyzeral by tu však ako trpaslík). Ale toto nebezpečenstvo nehrozí. Vidíme ľudí, ktorí sem prišli pol

hodiny pred nami: ako pestrofarebné chrobáčky lezú už k vrcholu. Nie, títo človečikovia pyramídu nezbúrajú – hoci úbohejší ju postavili.

A ešte niečo nás prekvapuje. Vede-
li sme, že Filón popúšťa uzdu fantá-
zii, keď píše: „V stavbe sú striedavo
uložené rôzne druhy kameňov: tu je
biely mramor, tam zas čierny mramor
etiópsky, za ním nasleduje červený
kameň, ktorý sa volá krveľ, potom
pestrý a zeleno presvitajúci kameň
privezený z Arábie. Niektoré kamene
pripomínajú farbou trblietavý blankyt,
iné sú síce obyčajné, ale majú žltý
odtieň, ďalšie sú farby purpurovej, veľ-
mi podobné látkam sfarbeným sýto-
červenou farbou nachovcov...“ Pred-
sa sme si však nemysleli, že
Chufuova pyramída má obyčajnú špi-
navú farbu pieskovca. Pri rannom
úsvite, keď sa jej vrcholok stráca ešte
v hmle, zdá sa však broskyňovoružo-
vá, vo vzácných okamihoch, keď je na
oblohe mrak, sépiovočierna, v stude-
nom svite mesiaca pripomína zasne-
žený Lomnický štít.

Ak môžu dakedy čísla vznietiť pred-
stavivosť ako verše básnikov, tak je to
rozhodne v prípade Veľkej pyramídy.
Od päty k vrcholu meria táto kamen-
ná sopka 137,3 metra. Pôvodne bola
asi o 10 metrov vyššia; jej vrchol však
nevedno kedy odletel a dnes je tam
namiesto neho plošina, na ktorej
bola za druhej svetovej vojny britská
protiletická pozorovateľňa. Strana jej
štvorcovej základne má 230,4 metra;
pôvodne bola o dva metre dlhšia.
Objem Veľkej pyramídy – najľahší
počtársky príklad, keď vieme vzorec –
je asi 2 525 000 kubických metrov.

Fantastické čísla! Dešifrujme si ich pre
názornosť niekoľkými porovnaniami.

Obsah základne je vyše 54 000
štvorcových metrov, 5,4 hektára. Päť
hektárov bola výmera nie najmenšie-
ho poľnohospodárskeho majetku za
predmníchovskej republiky. (Na výme-
re 5 ha a menej hospodáril roku
1930 na Slovensku 68,1 %, t. j. viac
ako dve tretiny roľníkov.) Na túto plo-
chu by sa zmestilo vyše tisíc dvojiz-
bových bytov s úplným príslušen-
stvom, aké sa u nás stavajú v rámci
štátnej bytovej výstavby. Letohrádkov,
čo si dal postaviť na úpäti tejto py-
ramídy posledný egyptský kráľ Faruk, by

sa sem vošlo asi dvesto. Ani v časoch
najväčšej moci a slávy hociktorej
európskej ríše nemal jej panovník
palác, ktorý by sa kompaktné zasta-
vanou plochou rovnal tejto faraónovej
hrobke: menší je Buckinghamský
palác v Londýne, menší je palác vo
Versailles pri Paríži, menší bývalý
cárov Zimný palác v Petrohrade,
menší je dokonca Escorial pri Madri-
de, palác kráľov, nad ktorých príšou sln-
ko nezapadalo!

„Chufuov obzor“ (*Achtej Chufu*, ako
sa v starom Egypte táto pyramída ofi-
ciálne volala) je vyšší ako Michelan-
gelova kupola nad rímskym chrámom
svätého Petra, najväčším chrámom
kresťanov. Je vyšší ako londýnsky
Chrám svätého Pavla, ako parížsky
Notre Dame, ako Chrám svätého Víta
na Hradčanoch; koruna na veži brati-
slavského Dómu svätého Martina by
dosahovala asi tak do jeho polovice.
Ešte pred stopäťdesiatimi rokmi to
bola najvyššia stavba na svete; až
roku 1880 ju prevýšili dodatočne
dokončené veže katedrály v Kolíne
nad Rýnom a roku 1889 parížska Eif-
felova veža. Keby bola táto pyramída
dutá, zmestila by sa do nej celá
odpalovacia rampa so štartovacou
vezou pre kozmickú raketu.

Na stavbu Veľkej pyramídy sa spo-
trebilo – to je, pravda, len odhad – asi
2 250 000 kamenných kvádrov s prie-
merným objemom vyše 1 m³ a s prie-
mernou hmotnosťou 2,5 tony. Keby
sme chceli použiť tento materiál na
podobne nezmyselnú stavbu, povedz-
me na kamennú ohradu okolo republi-
ky, bola by pri výške jeden a pol met-
ra asi pol metra široká. Na jeho odvoz
by sme potrebovali asi dvakrát viac
nákladných vagónov, ako u nás
máme. My by sme, pravda, také
množstvo materiálu použili rozumnej-
šie: stačil by na výstavbu všetkých
priehrad na Vltave alebo na Váhu.

A posledné porovnanie: keby sme
kameň zo všetkých egyptských pyra-
míd použili ako stavebný materiál,
mohli by sme z neho spraviť všetky
obytné domy, zničené vojnami v Euró-
pe od konca tridsaťročnej vojny do
začiatku druhej svetovej vojny, t. j.
zhruba za tristo rokov, alebo v býva-
lom Sovietskom zväze za druhej sve-
tovej vojny, čiže zhruba za tri roky od

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

ZA SIEDMIMI DIVMI SVETA

vpádu do vyhnania hitlerovských armád. (Toto porovnanie nás privádza, pravda, k ďalekosiahlym úvahám. A sme v rozpakoch, či je skôr dôkazom nezmyselnosti týchto kamenných vrchov faraónov, alebo vojnových ničení.)

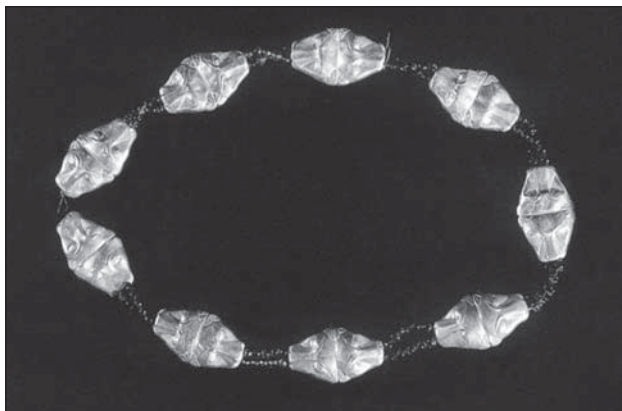
Teraz však už na nás neodbytné doliehajú otázky: Čo sú vlastne tieto pyramídy? Prečo ich postavili? Akými prostriedkami? Kedy?

Na prvú z nich odpovie každý bez váhania: sú to hrobky či náhrobky egyptských kráľov. Po ďalšie odpovede si však musíme zísť do histórie Egypta. Do histórie jeho ľudu, jeho

ľanstvo nepadlo nikde na takú úrodnú pôdu (ani nenapáchalo toľko kultúrnych škôd) ako práve v Egypte. Ale keď sa kládli základné kamene na európske katedrály, Egypt už z povedomia kultúrnych národov vyprchal a upadol do „felahovskej bezdejinnosti“.

Po celý stredovek vedeli o ňom ľudia v Európe len z niekoľkých zmienok v Biblii. Pre prostý ľud to bola iba krajina „židovského zajatia“, kde Mojžiš svojimi kúzľami dokázal prevahu Hospodina nad bohmí faraóna: premenil nílsku vodu na krv, a potom ju zase uviedol do predošlého stavu, vyčaril z rieky a kanálov žaby, ktoré pokryli celú krajinu, a potom ich zase odčaril, premenil piesok egyptskej púšte na ploščice a ploščice opäť na piesok; bez predchádzajúceho upozornenia spôsobil v celej krajine trojdňové zatmenie a po ňom pre zmenu katastrofálne krupobitie, kombinované s vpádom kobyliek. Učení mnísi poznali okrem toho Egypt aj zo životopisov ranokresťanských svätcov a pustovníkov, ktorí tu predvádzali také neuveriteľné zázraky, na aké si netrúfajú ani majstri trikového filmu.

Po nevydarených pokusoch západoeurópskych krížikov získať si spolu so základňami v dnešnom Izraeli aj kontrolu nad Egyptom, prichádzali do tejto krajiny len ojedinelí európski cestovatelia. V 14. storočí to boli Francúzi Boldensele a d'Anglure, v 15. storočí Nemeč Breydenbach a Rus Girejev, v 16. storočí Taliani Trevisan a Pagani, Francúzi Leroy a Palmerme, Angličania Sandys a Shaw, ak máme menovať len autorov podrobných cestopisov. Už v týchto dávnych časoch navštívili Egypt aj Česi: roku 1490 Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, humanistický básnik, píšuci skvelou latinčinou, roku 1492 Martin Kabátník, mešťan z Litomyšle, roku 1598 Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, renesančný učenec popravený po Bielej Hore, a jeho sprievodca Heřman Černín z Chudeníc. Napodiv tam nebol autor tzv. *Mandevillovho cestopisu*, najrozšírenejšej knihy o Egypte z konca stredoveku. O to viac si vymyslel: videl tam vraj všelijaké potvory, čo majú „horejšok podobný človeku a dolejšok kozí“, bájne vtáky „so zlatou korunou na hlave

Zlatý náhrdelník z hrobu princeznej Mereret (asi 1850 pred n. l.) a amulet v podobe posvätného skarabea z Tutanchamonovho hrobu (asi 1320 pred n. l.)

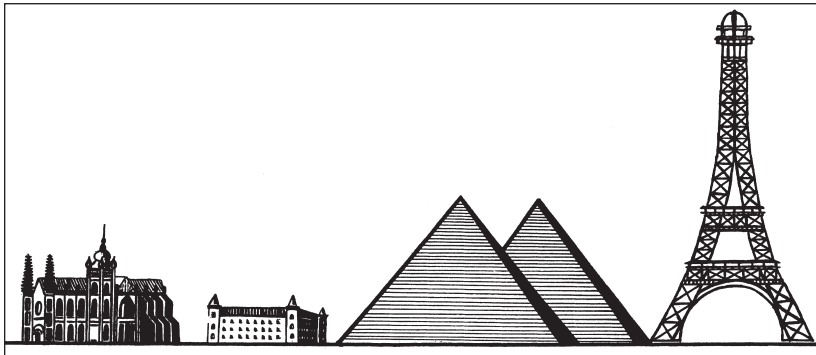
panovníkov, jeho spoločenského a hospodárskeho zriadenia, jeho techniky a umenia, i jeho náboženstva. Predovšetkým však do histórie jeho objavenia.

Egypt je krajina prastarej kultúry. Pred dva a pol tisícročím ho navštívil prvý európsky historik a už sa nemohol dopátrať jeho najstarších dejín; strácali sa v šere mýtov a legend. V dobe, keď predkovia dnešných európskych národov bývali v jaskyniach a rozbíjali si hlavy kamennými sekeromlatmi, bol Egypt krajinou s nádhernými palácami a chrámami, s pevnou štátnou organizáciou a plánovitým poľnohospodárstvom, s vyspelou astronómiou a medicínou; vázy jeho remeselníkov a šperky klenotníkov mohli by dostať „Veľkú cenu“ na hociktovej dnešnej svetovej výstave. Od Egyptanov sa učili naši učitelia Gréci; egyptskou básenicou sa živili proletári v cisárskom Ríme; kres-

a krídlami ohnivej farby“, ako aj „pre mnoho iných vecí čudсных“. Pyramídy jeho pozornosti unikli.

Prvý novoveký Európan, o ktorom vieme, že vstúpil do Veľkej pyramídy, bol Pierre Belon (Bellonius), profesor parížskej Sorbony. Roku 1553 sa dostal do nej vchodom, ktorý dal vybúrať na začiatku 9. storočia kalif al-Ma'mún, keď v nej hľadal „faraónove poklady“. Potom už návštevníkov pyramíd pribúdalo. Boli medzi nimi predovšetkým nemecký páter Vansleb, francúzsky diplomat Maillot, dánsky námorný dôstojník Norden; Angličan Pococke, ten precestoval

prišiel o život, lebo keď sa miestni felahovia pozreli do jeho prístrojov a videli tam všetko obrátene, považovali ho za čarodejníka, ktorý im chce prevrátiť domy na strechu. No napriek všetkým týmto zisteniam a poznatkom mohlo sa v tom čase v Európe ešte písať, že pyramídy sú vnútri duté a že majú okienka (ako ich zobrazili Benátčania na mozaike v Chráme svätého Marka), že sú to sýpkly na obilie, ktoré postavil biblický Jozef, že sú to ohrady proti závejom piesku z púšte, či kryty proti potope sveta atď., ba že nie sú vôbec dielom ľudských rúk (H. Kuhn, 1793)!

Chufuova pyramída v porovnaní s niektorými stavbami. Zľava doprava: Svätovítský chrám v Prahe, Bratislavský hrad, Chufuova a Rachefova pyramída, Eiffelova veža v Paríži

celý Egypt a roku 1755 opísal dohromady osemnásť pyramíd. Prvý Čech, ktorý vstúpil do Veľkej pyramídy, bol misionár Jakub Římař z Kroměříže; stalo sa tak roku 1711 alebo 1722. Jeho mladší druh Václav Remedius Prutký, rodák z Prahy, sa dostal roku 1751 ako prvý známy Európan do dašnurskej „červenej pyramídy“ kráľa Snofrua, ktorá je staršia ako Chufuova v Gíze. (Jeho správa nenašla však vtedy, žiaľ, nakladateľa; vydal ju v anglickom preklade z latinčiny až roku 1968 československý egyptológ M. Verner.)

Už roku 1638 prišiel do Egypta vedec s meracími prístrojmi, aby zisťoval presné rozmery gízskych pyramíd: profesor astronómie z Oxfordskej univerzity John Greaves. Jeho údaje neskôr preveril Francúz Claude Sicard, objaviteľ hlavného mesta egyptskej novej ríše Wasetu (Téb). Roku 1762 odznovu zmeral pyramídy – ešte presnejšie – geometer Carsten Niebuhr, nemecký cestovateľ v službách dánskeho kráľa. (Skoro pritom

Jedna z kníh týchto cestovateľov a bádateľov mala pozoruhodný osud: Niebuhrov *Opis Arábie* z roku 1772. Dostala sa do rúk mladého a práve nezamestnaného generála Francúzskej republiky, ktorý vedel naspamäť Plutarchov životopis Alexandra Veľkého... „Krtinec je tá vaša Európa! Iba na Východe, kde žije šesťsto miliónov ľudí, možno zakladať veľké ríše a robiť veľké revolúcie!“ Takéto ambície sa výborne hodili vtedajším direktorom Republiky – veď podporou mohli zabiť tri muchy naraz: zmocniť sa niekdajšej „obilnice Ríma“, zahatať Angličanom cestu do Indie a zbaviť sa „toho Bonaparta“, ktorý sa im o to väčšmi nepozdával, že bol úspešný vojvodca a v duchu sa videl ako budúci Caesar.

A republika, ktorá sa slávnostne zaviazala, že nepovedie útočnej vojny, dala generálovi Bonapartovi 38 000 vojakov (presne toľko, koľko ich mal Alexander Veľký, keď sa vypravil dobyť celý Starý svet, a sedemdesiatkrát viac, ako ich mal Hernando